ประวัติศาสตร์การสงครามกับการศึกษาทางทหาร

น.อ.ธันยวัต ชูส่งแสง

ก่อนที่มนุษย์กลุ่มแรกจะอ่านออกเขียนได้ สงครามได้ถือกำเนิดขึ้นมาก่อนนานแล้ว และยังคงเกิดขึ้นต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน และแม้ว่าในปัจจุบันจะมีการพัฒนาเทคโนโลยีที่ก่อให้เกิดเครื่องมือและเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำสงครามไปมาก แต่สิ่งที่ทำให้เกิดสงครามก็ยังคงเป็นมนุษยชาติ ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต และเชื่อได้ว่าตราบใดที่มนุษย์ยังมีสัญชาตญาณการเอาตัวรอดและทรัพยากรโลกยังมีอยู่อย่างจำกัด สงครามเป็นเรื่องที่ไม่อาจหลีกเลี่ยง .. เทคโนโลยีเปลี่ยน รูปแบบการรบเปลี่ยน ในการเปลี่ยนแปลงที่ดูเหมือนรวดเร็วนั้น แท้จริงมันมีวิวัฒนาการไปตามลำดับ การศึกษาร่องรอยทางประวัติศาสตร์ของสงคราม จะทำให้เราเห็นรูปแบบและพัฒนาการของมัน รวมทั้งจะช่วยคาดการณ์ได้ว่า สงครามในอนาคต หน้าตาจะเป็นอย่างไร

สงครามหรือการสู้รบมีความเกี่ยวข้องกับความยากลำบากและความอยู่รอดของมนุษย์จำนวนมาก ไม่ว่าในยามปกติ ใครจะเป็นชาวนาชาวไร่ เป็นครู เป็นพ่อค้าแม่ค้า จะชอบหรือจะชังสงคราม แต่เมื่อสงครามมาถึง ทุกคนทุกอาชีพจะกลายสภาพไปเป็นนักรบ **เพราะสงคราม ไม่เคยปรานีและยกเว้นให้ใคร** ..

สงคราม หมายถึง การรบใหญ่ที่มีคนจำนวนมากต่อสู้ฆ่าฟันกัน เป็นสถานการณ์ความขัดแย้งซึ่งมีการใช้กำลังเข้าบีบบังคับให้ฝ่ายตรงข้ามยอมกระทำตามเงื่อนไขหรือความต้องการ สงครามถือเป็นเครื่องมือทางการเมืองของรัฐที่มักนำมาใช้ เมื่อนโยบายทางการเมืองอื่น ๆ เช่น การทูต ไม่สามารถใช้ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการได้ สงครามเมื่อเกิดขึ้นแล้ว คู่สงครามไม่ว่าจะเป็นฝ่ายแพ้หรือฝ่ายชนะต่างก็ได้รับความเสียหาย ชีวิตของผู้คน ทรัพย์สินของบ้านเมืองต้องสูญเสียสิ้นเปลืองอย่างน่าอเนจอนาถ สงครามเป็นเหตุแห่งความเดือดร้อนใหญ่หลวงของประชาชน และผู้ต้องเผชิญกับภัยพิบัติมากที่สุดจากสงคราม ก็คือประชาชน

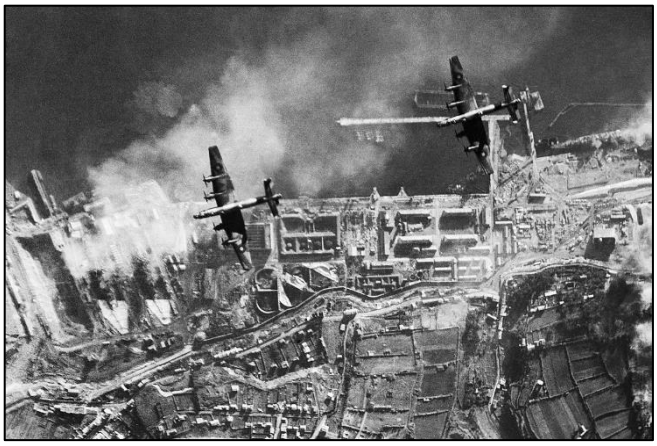

รูปภาพ 1 เครื่องบินอังกฤษทิ้งระเบิดเรือรบเยอรมันในฝรั่งเศส (WWII)

สงครามเป็นการกระทำที่อยู่บนพื้นฐานของจิตมนุษย์ ซึ่งมีความซับซ้อนและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ไม่อาจคาดการณ์ได้ว่าอีกฝ่ายจะยอมปฏิบัติตามความต้องการหรือตามเงื่อนไขหรือไม่ และทุกครั้งที่เกิดสงคราม ล้วนแต่สร้างความเสียหายอย่างย่อยยับแก่สังคม นอกจากนี้ สงครามเพียงหนึ่งครั้งอาจมีอำนาจตัดสินการดำรงอยู่และการสูญสลายของชาติพันธุ์และสังคมนั้น ๆ ได้ สงครามจึงอยู่ในฐานะเหตุการณ์ที่สังคมใช้เป็นบทเรียน ซึ่งประวัติศาสตร์จะเป็นศาสตร์ที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษา เพื่อคลี่คลายให้เกิดความเข้าใจต่อสงครามที่เกิดขึ้น

รูปภาพ 2 ในสงคราม...ชีวิตไม่มีวันเหมือนเดิม

B.H. Liddle Hart นายทหารและนักประวัติศาสตร์การทหารที่สำคัญของอังกฤษในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 เขียนไว้ในหนังสือ **Thoughts on War** ว่า

“When a Chief of the Imperial General Staff wrote that he had “never had time to study the details of military” ... it was as if the President of the Royal College of Surgeons said he never had time to study anatomy, or do any dissection ...”

รูปภาพ 3 B.H. Liddle Hart

“เมื่อหัวหน้าฝ่ายเสนาธิการทหารบอกว่า ตัวท่านไม่มีเวลาที่จะศึกษารายละเอียดของประวัติศาสตร์การทหาร ก็หมายความทำนองเดียวกันว่า ท่านประธานราชวิทยาลัยศัลยแพทย์กล่าวว่า ตัวท่านไม่มีเวลาที่จะศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับกายวิภาคหรือการผ่าตัดใด ๆ ...”

การศึกษาประวัติศาสตร์สงคราม เป็นวิธีการที่จะทำให้นักการทหาร ได้เรียนรู้สงครามต่าง ๆ โดยไม่ต้องเข้าไปมีประสบการณ์ร่วม เพราะประสบการณ์บางอย่างก็ให้ผลเลวร้ายเกินกว่าจะเข้าไปพบเจอด้วยตัวเอง ซึ่งนอกจากจะสามารถเรียนรู้มูลเหตุ รูปแบบ วิธีการ และผลของสงครามได้โดยง่ายแล้ว นักการทหารยังสามารถเลือกศึกษาได้อย่างอิสระ แต่หากเป็นผู้ร่วมในเหตุการณ์สงครามนั้นโดยตรง ภาวะหน้าที่และความสับสนอลหม่านในการสงคราม ก็อาจทำให้ไม่มีเวลาได้ศึกษาถึงวิธีการรบของฝ่ายตนหรือฝ่ายตรงข้ามได้สะดวก ขณะที่ผลของสงครามที่อาจยืดเยื้อยาวนาน ก็เป็นอุปสรรคต่อการศึกษาโดยใช้ประสบการณ์ตรงเช่นกัน

ในอีกด้านหนึ่ง ประวัติศาสตร์การสงครามนอกจากจะช่วยให้ฝ่ายทหารเตรียมพร้อมอยู่เสมอแล้ว ยัง

ช่วยให้คณะผู้บริหารประเทศไม่ด่วนตัดสินใจที่จะมีส่วนร่วมในการทำสงครามโดยประมาทอีกประการหนึ่งด้วย

ด้วยธรรมชาติของสงครามเป็นเรื่องการกระทำที่รุนแรงและอันตราย เป็นสิ่งโหดร้ายทารุณมากที่สุดของมนุษยชาติ การใช้กำลังบีบบังคับทำให้เกิดการสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพยากร โดยเฉพาะต่อฝ่ายที่พ่ายแพ้ สงครามเกิดขึ้นและสิ้นสุดลงเป็นวัฏจักรตั้งแต่บรรพกาล ซ้ำแล้วซ้ำเล่ามาจนถึงปัจจุบัน และไม่อาจยืนยันได้ว่าในอนาคตจะเกิดสงครามขึ้นอีกหรือไม่ ความไม่แน่นอนเหล่านี้เองเป็นสิ่งที่ทหารจะต้องเรียนรู้จากปรากฏการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในอดีต เพื่อคาดการณ์ถึงมูลเหตุ รูปแบบ วิธีการของสงครามในอนาคต อันจะนำไปสู่การวางแผนเตรียมกำลังความพร้อม ซึ่งนอกจากเป็นการช่วยให้กองทัพสามารถเผชิญภัยคุกคามในรูปแบบต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีแล้ว ยังสร้างความมั่นใจให้ประชาชนผู้ฝากความหวังของชาติได้อีกทางหนึ่งด้วย

การที่ประเทศไทยหรือราชอาณาจักรสยามอยู่รอดเป็นเอกราชไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของมหาอำนาจใดๆ นั้น ไม่ใช่เพราะโลกในยุคที่ผ่านมารอบตัวเรามีแต่สันติภาพและความสงบสุข ร้อยกว่าปีมานี้แนวความคิดเรื่องจักรวรรดินิยมแผ่ปกคลุมไปทั่วโลก สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์หลังจากที่อังกฤษเข้ายึดครองอินเดีย พม่า และผนวกเอาเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิอังกฤษ โปรตุเกสยึดครองฟิลิปปินส์ ฮอลแลนด์ยึดครองอินโดนีเซีย ในขณะที่ฝรั่งเศสบุกยึดเวียดนามและผนวกรวมกัมพูชาและดินแดนของลาวบางส่วน ไม่ใช่ว่าประเทศเหล่านั้นไม่ต้องการยึดครองไทยหรือต้องการสงวนไทยไว้เป็นรัฐกันชนอย่างเต็มใจ แต่เพราะพระมหากษัตริย์ของไทยในยุคสมัยนั้นได้วางรากฐานและดำเนินวิเทโศบายทางการทูตได้อย่างแยบยล อย่างไรก็ตามสัญชาติจิ้งจอกของประเทศมหาอำนาจย่อมต้องหาทางเพื่อขย้ำลูกแกะ รัตนโกสินทร์ศกที่ 12 (ร.ศ.112) ไทยและฝรั่งเศสก็มีเหตุพิพาทกันเรื่องดินแดน (พื้นที่ประเทศกัมพูชาซึ่งเป็นเมืองขึ้นของไทยในเวลานั้นและดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง) เป็นเหตุให้ฝรั่งเศสที่กำลังแผ่ขยายอำนาจอิทธิพลแข่งกับชาติมหาอำนาจตะวันตกอื่น ยกเรือรบมาปิดน่านน้ำไทยเกิดเหตุการณ์วิกฤตแผ่นดิน ร.ศ.112 ที่เกือบทำให้ไทยสิ้นชาติ

และแม้ฝ่ายไทยซึ่งได้จมเรือขึงโซ่เหล็กและวางทุ่นระเบิดเป็นแนวป้องกันไว้อย่างแข็งแรง กองเรือรบและปืนใหญ่ป้อมพระจุลฯ และป้อมผีเสื้อสมุทร แม้จะเข้าต่อสู้อย่างเต็มความสามารถ ก็ไม่อาจหยุดเรือรบของฝรั่งเศสไว้ได้ .. เรือรบฝรั่งเศสได้มาฉลองวันชาติฝรั่งเศสถึงหน้าพระราชวังสยาม

เหตุการณ์ครานั้น บันทึกฝ่ายอังกฤษระบุว่าช่วงเวลานั้นกองทัพของไทยยังไม่ได้รับการฝึกฝนและพัฒนาอย่างดีพอ ผู้บัญชาการรบเป็นชาวเดนมาร์กเชื้อสายฝรั่งเศส ซึ่งแม้จะเป็นผู้มีความคิดความเห็นที่เยี่ยมยอดแต่ก็มักไม่ได้รับการสนับสนุนจากคณะเสนาบดี ป้อมปืนก็เพิ่งสร้างเสร็จ นายทหารชาวยุโรปที่ประจำป้อมก็สื่อสารกับคนไทยได้เพียงเล็กน้อย ทหารประจำเรือรบของไทยส่วนใหญ่ก็เพิ่งเกณฑ์มา ใช้ปืนใช้ระเบิดยังไม่เป็น ดินระเบิดเองก็เพิ่งได้มาบรรจุทุ่นระเบิดเสร็จได้ไม่กี่ทุ่น ปืนกลประจำเรือสั่งซื้อไปแล้วแต่ก็ยังไม่ได้รับ ปืนใหญ่เรือและปืนใหญ่บนป้อมบกก็ยังไม่ได้ทดลองยิง .. **สยามเวลานั้น คิดว่าสงครามคงจะมาไม่ถึง**

ผลลัพธ์ของเหตุการณ์ครานั้น สยามเป็นฝ่ายแพ้อย่างย่อยยับ และแม้ฝ่ายสยามจะต่อสู้ด้วยวิถีการทูตเป็นอย่างดีที่สุดแล้ว แต่ก็ยังนำมาซึ่งการถูกบังคับให้สละกรรมสิทธิ์ทั้งปวงเหนือดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงและเกาะทั้งหลายในแม่น้ำ ห้ามตั้งกองทหารและสร้างค่ายแม้บนฝั่งขวาแม่น้ำโขงในรัศมี 25 กม. และในพื้นที่นี้จะไม่มีการเก็บภาษีใดๆ ต่อการค้าขายของฝรั่งเศส หากพื้นที่ฝั่งขวาแม่น้ำโขงนี้เจริญขึ้นและฝรั่งเศสปรารถนาจะสร้าง

ท่าเรือ อู่เรือ รัฐบาลสยามจะต้องให้ความสะดวก พื้นที่ราชอาณาจักรสยามไม่ว่าจะเป็นที่ใดก็ตาม ฝรั่งเศสขอสงวนสิทธิ์ที่จะตั้งกงสุล ณ ที่ใดก็ได้ที่เห็นสมควร และหากเกิดกรณียุ่งยากในการตีความหมายของสัญญานี้ให้ใช้ฉบับภาษาฝรั่งเศสเป็นหลักเท่านั้น

นอกเหนือจากข้อเรียกร้องดังกล่าว ยังมีอนุสัญญาปลีกย่อยอีกหลายประการ รวมไปถึงการชดใช้เงินที่แทบจะเรียกว่าเป็นการปล้นชาติ ซึ่งฝรั่งเศสคาดว่าราชอาณาจักรเล็ก ๆ อย่างสยามคงชดใช้ไม่ไหว ต้องยอมอยู่ในอาณัติโดยดุษฎี แต่ด้วยการมองการณ์ไกลของพระมหากษัตริย์ไทยในอดีตที่เตรียมเงินถุงแดงไว้เต็มท้องพระคลัง และการเสียสละทรัพย์ของคนไทยในเวลานั้น ไม่เพียงแต่ทำให้ไทยมีเงินพอชดใช้ แต่ยังทำให้ลูกแกะสยามกลายเป็นที่รู้จักในหมู่ประเทศมหาอำนาจตะวันตกว่า ลูกแกะก็ทำให้จิ้งจอกเสียหน้าได้

รูปภาพ 4 ภาพเรือรบฝรั่งเศสหน้าพระเจดีย์กลางน้ำในเหตุการณ์ ร.ศ.**112** ตีพิมพ์ใน นสพ.**Le Petit Parisien** ของฝรั่งเศส

บทเรียนที่เราได้รับจากเหตุการณ์นั้น คือการที่ไทยไม่ได้ศึกษาการรุกคืบของฝรั่งเศสต่อประเทศรอบบ้านของไทยให้ถ่องแท้ ไม่ได้เตรียมการรับมือให้พร้อมเสียตั้งแต่ในยามปกติ นำมาซึ่งการเกือบสูญสิ้นเอกราช ส่วนฝรั่งเศสเองก็ไม่ได้ศึกษาประวัติศาสตร์การใช้เครื่องมือทางการทูตในการทำสงครามของไทยให้ดีพอ จนทำให้ไม่สามารถบรรลุวัตุประสงค์ที่ต้องการในการทำสงครามได้ทั้งหมด

แต่หากพูดถึงการสู้รบครั้งใหญ่ครั้งสุดท้ายของไทย กรณีพิพาทบ้านร่มเกล้า เมื่อปี พ.ศ.**2531** คนไทยกลับแทบไม่รู้จักและส่วนใหญ่จดจำเรื่องราวได้น้อยกว่าสงครามยุทธหัตถีเมื่อครั้งสมัยอยุธยาเสียอีก

ในสงครามบ้านร่มเกล้า กองทัพอากาศสูญเสีย บ.**OV-**10 และ บ.**F-**5 รวม **3** เครื่อง และได้บทเรียนสำคัญจากการโจมตีทางอากาศผิดพลาด ด้วยอำนาจการทำลายของระเบิดนำวิถีขนาด **2,000** ปอนด์ **GBU-**12 ทำให้กำลังทางบกที่เข้าตีเนิน **1428** ของฝ่ายเราเองสูญเสียเกือบทั้งกองพัน .. บทเรียนจากสงครามครั้งนั้น ได้นำมาสู่การฝึกร่วมกองทัพไทยอย่างจริงจัง และการให้ความสำคัญของผู้บังคับบัญชาของทุกเหล่าทัพในการดำรงขีดความสามารถในการสื่อสารระหว่างกันในทุกระดับของการปฏิบัติการ

รูปภาพ 5 นักเรียนนายทหารชั้นผู้บังคับหมวดฝึกภาคสนาม

หากพิจารณาข้อเท็จจริงของการศึกษาประวัติศาสตร์การสงครามในหลักสูตรทางทหารของ ทอ. ในหมวดวิชาการทหาร ทุกหลักสูตรหลักของทั้งโรงเรียนหลักขั้นต้นและขั้นปลาย เนื้อหาวิชาที่เกี่ยวข้องกับ

ประวัติศาสตร์การสงคราม มีจุดเน้นและจำนวนชั่วโมงศึกษามากน้อยแตกต่างกันไป โดยทุกหลักสูตรมีความชัดเจนที่จะศึกษาในเรื่องการรบมากกว่าการศึกษาในเชิงภูมิปัญญาและประวัติศาสตร์ อันเป็นปกติของสายวิทยาการทางทหารที่ต่างไปจากสายรัฐศาสตร์ ทหารนั้นมุ่งเน้นศึกษาในรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการสงคราม ได้แก่ ยุทธศาสตร์การรบ แผนการสงคราม ยุทธวิธีและการจัดรูปขบวน และจำนวนตัวเลขที่เกี่ยวข้องกับการสงคราม เช่น ยุทโธปกรณ์ ทหาร ผู้เสียชีวิต รวมไปถึงการเกิดขึ้นและสิ้นสุดของสงคราม ไม่ได้เน้นการวิเคราะห์ในแง่ของปรัชญา อันเป็นรากฐานที่ส่งผลต่อแนวคิด วิธีการ และรูปแบบวิวัฒนาการของสงคราม ที่สัมพันธ์กับบริบททางประวัติศาสตร์เช่นนักรัฐศาสตร์

หากตั้งคำถามว่ากองทัพให้ความสำคัญกับการศึกษาประวัติศาสตร์การสงครามแค่ไหน อาจต้องใช้การคิดพิจารณาด้วยใจเป็นกลางว่า กำลังพลของ ทอ.มีความรู้ในเรื่องประวัติศาสตร์การสงครามทั้งของสากล ของไทยและของ ทอ.แค่ไหน กองทัพได้จัดสรรทรัพยากรสร้างแหล่งข้อมูลในการศึกษาประวัติศาสตร์การสงครามที่เอื้อต่อการเรียนรู้มากพอหรือไม่ ไม่ว่าจะเป็น เอกสารตำรา คู่มือ วารสารสิ่งพิมพ์ และงานวิจัยที่มีคุณภาพ หรือร่วมเป็นกำลังความคิดและให้ข้อมูลกับภาคเอกชนผู้สร้างสื่อโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และสารคดี รวมไปถึงการจัดพิพิธภัณฑ์ การสร้างเว็บไซต์ข้อมูล และการสนับสนุนการดูงาน/การปรับปรุงภูมิทัศน์สถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการรบของชาติ

รูปภาพ 6 ภาพยนตร์ไทยรักสยามเหนือฟ้า เข้าฉายปี พ.ศ.2551

การยกระดับการศึกษาประวัติศาสตร์การสงครามในหลักสูตรทางทหารของ ทอ. นั้น นอกจากจะกำหนดวิชาประวัติศาสตร์การสงครามเป็นวิชาบังคับในหลักสูตรหลักแล้ว จำเป็นต้องมีนักการทหารที่เชี่ยวชาญมาทำหน้าที่สอนวิชาดังกล่าว มีตำราที่มีมาตรฐานทางวิชาการ มีกิจกรรมการฝึก และการศึกษาดูงานสถานที่หรือหน่วยทหารที่มีประวัติการรบโดดเด่นในอดีต อีกทั้งสถาบันการศึกษาแต่ละแห่งต้องมีผลงานหรือเอกสารวิชาการ นำเสนอให้กับ ทอ.ตามระดับของหลักสูตรอย่างสม่ำเสมอ

สงครามคือเรื่องใหญ่ของประเทศ เกี่ยวพันถึงความเป็นตายของประชาชน และความอยู่รอดของชาติ การไม่ใส่ใจศึกษาให้ถี่ถ้วนย่อมขัดกับหลักพิชัยสงคราม ในเมื่อประวัติศาสตร์การสงครามได้เกิดขึ้นมาแล้วอย่างยาวนาน และมีเหตุการณ์มากเพียงพอให้วิเคราะห์ได้อย่างเข้มข้น วันนี้ทหารผู้เป็นนักรบของชาติ ก็อย่าได้ละเลยศึกษา การขาดความใส่ใจเท่ากับเป็นการละทิ้งมรดกของบรรพบุรุษ อย่าให้เกิดภาพเหตุการณ์ที่ประชาชนพลเรือนหรือเด็ก ๆ ลูกหลาน ถามถึงประวัติศาสตร์การสงครามแล้วทหารอย่างพวกเราตอบไม่ได้ เพราะนั่นสะท้อนว่า นอกจากเราไม่ใช่ “**มืออาชีพ**” ผู้มีประสบการณ์ตรงในการรบแล้ว เรายังขาดคุณสมบัติสำคัญของ “**ทหารอาชีพ**” อีกด้วย

อ้างอิง

Hart, B. H. (1944). *Thoughts on War*. London: Faber & Faber.

คัมภีร์สงครามซุนวู. พีรพล สงนุ้ย เรียบเรียง. กรุงเทพฯ : Higher Press, 2548

สยาม ร.ศ.112 วิกฤติแผ่นดิน พิพาทฝรั่งเศสและเสียดินแดน. เกริกฤทธี ไทคูนธนภพ. กรุงเทพฯ : บางกอกบุ๊ค, 2554